

Як ЄС може зміцнити свої позиції в Центральній Азії

Партнерство ЄС із Центральною Азією розширюється, але буде обмежене доти, доки європейці не зрозуміють політичного контексту в регіоні

Загарибницька війна Росії проти України вплинула на її позицію і вплив у так званому ближньому зарубіжжі. Країни Центральної Азії часто вважалися частиною сфери впливу Росії. Вони мали міцні зв'язки з нею не тільки в історичному, але й в економічному та військовому відношенні. Проте поточна геополітична ситуація, а також санкції проти Росії й перетворення фінансової системи на зброю змінили внутрішньополітичні реалії в Центральній Азії. Посилилося прагнення до партнерства за межами Росії, і деякі суб'єкти, як-от Європейський союз, виявляють дедалі більший інтерес до регіону.

Відносини між ЄС і Центральною Азією будуються не тільки на міцній правовій базі, а й на розумінні необхідності спільної роботи заради регіональної та глобальної безпеки і розвитку. Одна з останніх стратегій ЄС, а саме ініціатива Global Gateway («Глобальні ворота»), зосереджена на інвестиціях та розбудові інфраструктури у світі та зокрема може бути цікавою країнам Центральної Азії. Але чи робить ЄС достатньо для підтримки цього партнерства чи втрачає можливість зміцнити свої позиції в регіоні?

Позитивне сприйняття ЄС

Безумовно, відносини між ЄС і Центральною Азією мають свою історію і динаміку, що включає безліч чинників і подій як у регіоні, так і за його межами. У популярних політичних аналізах часто на перший план висувається конкуренція за гегемонію в регіоні. Однак у них ігноруються події на мікрорівні, що впливають на можливості багатостороннього співробітництва Центральної Азії з такими зовнішніми партнерами, як ЄС, а також зростаючу геополітичну

участь безлічі різних країн у регіоні та нерозуміння місцевого контексту.

Геополітична напруженість у регіоні, а також іноземне втручання зростають на безпрецедентному рівні. Тоді як ЄС і США наголошували, що не будуть переконувати держави Центральної Азії співпрацювати з ними за рахунок відмови від співпраці з Росією та Китаєм, міністерка закордонних справ Німеччини Анналена Бербок 2022 року заявила, що Німеччина не хоче, щоб Центральна Азія «підкорялася Росії або залежала від Китаю». Зі свого боку, спікер російської думи В'ячеслав Володін стверджував, що «Узбекистану вистачить мудрості оцінити ймовірні наслідки співпраці зі США», тим самим підживлюючи російську антизахідну риторику.

Відносини Узбекистану з ЄС помітно покращилися

Перспективи самих країн Центральної Азії різняться. Існує безліч форматів співпраці між Центральною Азією та ЄС, які президент Таджикистану Емомалі Рахмон нещодавно назвав «марними» і призначеними «для викачування інформації».

А ось в Узбекистану відносини з ЄС помітно покращилися. У спільній заяві для преси президента Узбекистану Шавката Мірзієєва і президента Європейської ради Шарля Мішеля йдеться: «Сторони привітали прагнення Європейського союзу до зміцнення зв'язків і міжрегіонального співробітництва з Узбекистаном і Центральною Азією».

Влада Казахстану також «підтверджує своє прагнення створити міцну і перспективну основу для співпраці між ЄС і Центральною Азією». На цій підставі стає зрозуміло, що відносини між ЄС і Центральною Азією є динамічними і, за рідкісними винятками, такими як президент Таджикистану, досить хорошими.

Нерозуміння місцевого контексту

ЄС та інші зовнішні суб'єкти значною мірою зосереджені на зовнішніх загрозах для Центральної Азії, таких як Афганістан, але їм не вистачає розуміння внутрішніх проблем у регіоні. Наприклад, дедалі більшу проблему спричиняють ісламістські настрої в суспільствах Центральної Азії в поєднанні з екстремізмом, спричиненим широким спектром соціально-економічних чинників (до них відносяться недостатній рівень освіти, відсутність соціальної підтримки, обмеженість економічних можливостей тощо). Також

важливу роль відіграють націоналістичні ідеї (заклики до спілкування місцевими мовами, неприйняття «несередньоазійських» або «неісламських» цінностей), почасти спричинені посиленням домінування етнічних вихідців із Центральної Азії над зменшенням кількості представників інших національностей, які спілкуються російською мовою.

Насправді ЄС (і не тільки він) не готовий якісно відреагувати на внутрішні кризи в Центральній Азії, такі як заворушення в Казахстані в січні минулого року і протести в автономній республіці Каракалпакстан в Узбекистані. Зазвичай причина такої нездатності та невігластва криється в недостатньому знанні місцевої мови та контексту, а також у нездатності, що випливає з цього, провести доказовий аналіз. Хоча весь обсяг інформації охопити складно, сегментований аналіз, обмежений даними з офіційних джерел або доступний виключно російською мовою, створює додаткову проблему упущення великих обсягів важливих даних, що призводить до неправильного тлумачення місцевих реалій.

Співпраця за можливості

Незважаючи на високу залежність від Росії як основного торговельного партнера країн Центральної Азії та найбільшого джерела іноземної валюти, що генерується завдяки припливу грошових переказів трудових мігрантів, регіон дотримується санкційного режиму ЄС і США, усвідомлюючи наслідки його недотримання.

2021 року Узбекистан приєднався до ВСП+ (Загальної схеми преференцій) ЄС, щоб мати змогу експортувати до ЄС 6200 видів товарів без митних зборів, що стало важливою віхою в історії співробітництва ЄС і Центральної Азії. Зрозуміло, що для ЄС ВСП+ – це насамперед інструмент для конкуренції з традиційними торговельними партнерами за доступ на ринок у державах Центральної Азії. Безумовно, для країн Центральної Азії ВСП+ економічно вигідна і дає змогу диверсифікувати торгівлю, щоб частково компенсувати втрати, що виникли через санкції проти Росії та подальший економічний спад. Торгова компенсація залишається лише частковою, оскільки повністю диверсифікувати торговельні потоки з Центральної Азії до Європи нереально. Наразі основним торговельним шляхом є так званий північний коридор до Росії, хоча залізничні шляхи через Каспійське море з Центральної Азії до Європи вже функціонують.

Експерти очікують, що в найближчі три роки співпраця ЄС з метою розвитку та його Стратегія з'єднання Європи та Азії матимуть позитивний вплив на Центральну Азію

Водночас ЄС намагається не ставити під загрозу свої відносини з державами Центральної Азії, деполітизуючи їхню співпрацю. Наголошуючи на спільних позиціях і зосереджуючись на галузях співробітництва, що охоплюються ініціативою «Глобальні ворота», ЄС не наполягає на політичних реформах, а натомість акцентує увагу на інших галузях, як-от цифровізація, клімат і дослідження.

На підставі дослідження «Прогнози для Центральної Азії», проведеного Фондом ім. Фрідріха Еберта та партнерами, експерти з Центральної Азії очікують, що в найближчі три роки співпраця ЄС з метою розвитку та його Стратегія з'єднання Європи та Азії матимуть позитивний вплив на Центральну Азію відповідно до політики ЄС щодо клімату, належного управління та прав людини. Очевидно, що країни Центральної Азії нині стикаються з різними викликами економічного, соціального, політичного та іншого характеру, а також намагаються проводити складні реформи. Тому національні уряди віддають перевагу європейським інвестиціям, технічній допомозі та досвіду.

Проте партнерство буде обмежене доти, доки не буде досягнуто розуміння поточного складного політичного контексту в Центральній Азії та геополітичних реалій для національних урядів. ЄС повинен отримати більш докладні й конкретні знання про регіон, відмовитися від стереотипів і ставитися до країн регіону не як до ще одного поля геополітичного змагання, а як до цінних партнерів із власною точкою зору, які заслуговують на повагу і розуміння.

Баҳром Раджабов

Ташкент

Баҳром Раджабов (Bakhrom Radjabov) – голова Представництва Фонду
ім. Фрідріха Еберта в Узбекистані.

